

ห้างหุ้นส่วนจำกัด เคมสุข เซอร์วิส

แบบสม่ำเสมอ 2. หลักความพร้อมเพรียงของการจัดกิจกรรม 3. หลักการออกกฎระเบียบและกฎหมาย 4. หลักการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน 5. หลักการมีส่วนร่วมของสตรี 6. หลักการบำารุงศิลปวัฒนธรรม และ 7. หลักการมีส่วนร่วมของผู้นำทางศาสนา
คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่น, กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน, สาราณียธรรม

Abstract

This research article has three objectives: 1. to study the concept of participation in local politics of sub district headman and village headman, 2. to study the principles of Buddhism that promote participation in local politics of sub district headman and village headman, and 3. to apply the principles of Buddhism in the participation in local politics of sub district headman and village headman. This is a qualitative research. The research results found that:

Participation in local politics of the village headman includes supporting and coordinating with local government organizations in various areas, including 1. Preparing local development plans 2. Maintaining peace and order in the area 3. Role as a government representative in the provincial administration and 4. Role as a citizen.

The principles of Buddhism that promote participation in local politics of sub district headman and village headman include the principles of Saraniyadhamma, consisting of 1. Meeting regularly 2. Meeting together in unison together and adjourned the meeting together, do the things that should be done. 3. Do not prescribe anything that has not been prescribed. 4. Those who are adults among the Vajji people respect and respect them and see your words. That it is something worth listening to. 5. All the ladies and gentlemen, to live well without being persecuted. 6. Paying homage to the pagoda. 7. Providing righteous protection, protection, and protection to the monks who uphold the Dhamma.

Apply the principles of Buddhism in local political participation of village headmen. Seven Saraniyadhamma principles can be applied: 1. Principles of regular meetings 2. Principles of coordination in organizing activities 3. Principles of issuing regulations and laws 4. Principles of listening

to public opinion 5. Principles of having Women's participation, 6. Principles for preserving arts and culture, and 7. Principles for participation of religious leaders.

Keywords: politics participation, sub district headman, village headman, Saraniyadhamma

บทนำ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำริที่จะปฏิรูประบบการบริหารราชการ เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น โดยทรงใช้รูปแบบการปกครองที่อังกฤษใช้ในการปกครองพม่าและมลายู โดยทรงปฏิรูปจากรูปแบบการปกครองที่มีเมืองแม่และเมืองประเทศราชอยู่ในปกครองมาเป็นรูปแบบการปกครองและการบริหารราชการที่แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค มีการแบ่งสรรอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบแยกตามลักษณะความชำนาญเฉพาะอย่าง และพระมหากษัตริย์สามารถควบคุม บังคับบัญชาเหล่าเสนาบดีได้อย่างทั่วถึง การปฏิรูปการบริหารราชการส่วนภูมิภาค พระองค์ทรงรวบรวมหัวเมืองตามชายแดนที่สำคัญๆ รวมเป็นเขตการปกครอง เรียกว่า “มณฑล” เรียกว่า “ระบบเทศาภิบาล” มีหัวเมืองต่างๆ มารวมกันเป็นมณฑล และมีจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ลดหลั่นกันไป โดยมีข้าหลวงมณฑลเป็นผู้รับผิดชอบ และปกครองโดยรับคำสั่งและนโยบายจากส่วนกลาง (ไพบูลย์ มาลา, 2559: 10)

การจัดระเบียบการปกครองจะมีการตั้งมณฑลเทศาภิบาล จังหวัดและอำเภอ มีผู้ปกครอง คือ ข้าหลวงเทศาภิบาล ข้าหลวงเมือง และนายอำเภอดูแลตามลำดับ ซึ่งต่อมาได้ยุบการปกครองระดับมณฑล และตำแหน่งข้าหลวงได้เปลี่ยนเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด ส่วนในการปกครองที่ต่ำกว่าอำเภอ ก็จะแบ่งเป็นตำบล และหมู่บ้าน และมีการเปลี่ยนแปลงการสรรหากำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จากการแต่งตั้งโดยข้าหลวงหรือผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นการเลือกโดยประชาชนในตำบลหรือหมู่บ้านนั้น ได้มีการปรับปรุงกฎหมายหลักของการปกครอง ท้องที่ คือ การปกครองภูมิภาคของประเทศซึ่งรวมทั้งการปกครองในตำบลและหมู่บ้าน เมื่อมีการปรับปรุง จนเป็นที่แน่นอน รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตราพระราชบัญญัติปกครองท้องที่ ร.ศ. 116 ขึ้นใช้บังคับทั่วประเทศ และต่อมาได้ปรับปรุงเป็นพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 อีกครั้ง โดยเจตนารมณ์ของกฎหมายนี้ก็เพื่อให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นตัวแทนของประชาชนในท้องที่ปฏิบัติงานในฐานะเป็นตัวเชื่อมระหว่างรัฐบาลกับประชาชนในท้องที่ตำบล หมู่บ้าน ซึ่งห่างไกลเกินกว่าที่รัฐจะดูแลเองได้ทั่วถึงในขณะนั้น

กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นสถาบันที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาโดยตลอด โดยเป็นผู้ช่วยเหลือทางราชการในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชนในตำบลหมู่บ้าน และเป็นผู้แทนประชาชนในตำบลหมู่บ้านในการติดต่อกับภาคส่วนต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม จากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้มีการปรับเปลี่ยนภารกิจ และอำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านไปตามการเปลี่ยนแปลงนั้น กรมการปกครองซึ่งเป็นกรมที่กำกับดูแลกำนัน ผู้ใหญ่บ้านได้ช่วยเสริมศักยภาพให้กำนันผู้ใหญ่บ้าน ด้วยการขยายให้เวลาการทำงานให้ถึง 60 ปี ถือเป็นการสร้างเสริมความมั่นใจในการทำงานให้แก่กำนันผู้ใหญ่บ้านเพิ่มขึ้น แต่ทั้งนี้ กำนันผู้ใหญ่บ้านจะเป็นที่ยอมรับหรือได้รับความศรัทธาจากประชาชนมากน้อยเท่าใดนั้น ก็ขึ้นอยู่กับการทำงานที่ทุ่มเทกำลังใจ กำลังกายในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาชนของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านนั่นเอง (บกขมาศ เอกเอี่ยม, 2557: 1)

กำนันผู้ใหญ่บ้านมีบทบาทเป็นผู้แทนประชาชน เป็นผู้นำของชุมชน เป็นผู้ช่วยเหลือทางราชการในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชนในตำบลหมู่บ้าน และเป็นผู้แทนประชาชนในตำบลหมู่บ้านในการติดต่อกับภาคส่วนต่าง ๆ และยังต้องรับผิดชอบงานของทุกกระทรวง ทบวง กรม ที่นำลงไปปฏิบัติในตำบล หมู่บ้าน จึงนับว่าเป็นกลไกที่สำคัญ ที่ทำงานของทางราชการบรรลุเป้าหมาย (ฉลวย พ่วงพลับ, 2548: 1) กำนันผู้ใหญ่บ้านจึงเป็นเสมือนกลไกที่สำคัญของการปกครองในส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้ที่มีส่วนความรับผิดชอบโดยตรง ถือว่าเป็นตัวแทนของกระทรวงมหาดไทยในการเป็นผู้นำตำบลหมู่บ้านที่มีบทบาทในการประสานประชาชนในพื้นที่ให้เกิดความรัก ความสามัคคี สร้างความเป็นเอกภาพและส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในพื้นที่หมู่บ้าน ตำบล ทั้งกำนันและผู้ใหญ่บ้านต่างสวมบทบาทสองด้านพร้อม ๆ กัน คือกึ่งข้าราชการประจำและกึ่งราชการการเมืองในระดับท้องถิ่น (บกขมาศ เอกเอี่ยม, 2557: 1-2)

พุทธศักราช 2537 รัฐบาลได้กำหนดรูปแบบการปกครองระดับตำบลที่เรียกว่า พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พุทธศักราช 2537 กำนันและผู้ใหญ่บ้านมีตำแหน่งเป็นประธานสภาตำบลและสมาชิกสภาตำบลโดยตำแหน่ง ตามความในมาตรา 7 แห่ง พรบ.ดังกล่าวนี้ ต่อมาสภาตำบลที่ได้ยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลตามมาตรา 40 ซึ่งได้กำหนดให้มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลที่มาจากการเลือกตั้ง ด้วยเหตุนี้ กำนันและผู้ใหญ่บ้านจึงไม่ได้เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลโดยตำแหน่งเหมือนกับสภาตำบล ทำให้กำนันและผู้ใหญ่บ้านถูกแยกออกมาจากฝ่ายบริหารในระดับตำบล แต่จากผลงานของกำนันผู้ใหญ่บ้านในการพัฒนาตำบลและหมู่บ้าน ตั้งแต่อดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนั้นส่งผลให้เกิดการพัฒนาท้องถิ่นในระดับตำบล หมู่บ้าน อย่างชัดเจน ซึ่งแสดงถึงความรู้ ความสามารถ และประสิทธิภาพในการพัฒนาท้องถิ่นของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านร่วมกับประชาชนในระดับรากหญ้าที่มีประสิทธิภาพ เพราะกำนันผู้ใหญ่บ้านมี

หน่วยงานรัฐกับองค์กรประชาชน และการมีส่วนร่วมระหว่างประชาชนด้วยตนเอง ตลอดจนศึกษาข้อเสนอแนะปัญหา อุปสรรคและแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่นของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน รวมไปถึงการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่น โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth – interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 17 รูปหรือคน ประกอบด้วย 1) กำนันผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 5 คน 2) นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 4 คน 3) ข้าราชการกรมการปกครอง จำนวน 4 คน และ 4. ผู้มีความเชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 4 รูปหรือคน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แนวทางการสัมภาษณ์ (Interview Guide) เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อเก็บรวมข้อมูลแบบเจาะลึก จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการจดบันทึกในการสัมภาษณ์ และสังเกตการณ์ จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญมาทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล จากนั้นนำข้อมูลที่ได้อ่านเรียบเรียงในรูปแบบของข้อความเพื่อต่อการแยกประเด็น และทำการวิเคราะห์ จัดแยกแต่ละประเด็นเนื้อหาข้อมูลตามกลุ่มของข้อมูลที่สอดคล้องกับกรอบแนวคิดในการวิจัย ผู้วิจัยวิเคราะห์แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่น ศึกษาข้อมูลที่ได้โดยเปรียบเทียบกับทฤษฎีหลักที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ สรุปข้อมูลที่ได้และนำไปเปรียบเทียบที่ละประเด็น อภิปรายผลข้อมูลตามทฤษฎีและปรากฏการณ์ เพื่อสร้างข้อสรุปและข้อเสนอแนะ โดยประยุกต์ใช้แนวทาง 6 ขั้นตอนของเมาสทากาส (Moustakas)

ผลการวิจัย

1. การมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่นของกำนันผู้ใหญ่บ้าน

จากการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง คือ การปฏิบัติกรอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยความสมัครใจ ในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะใช้ วิธีการที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่มีกฎหมายบัญญัติรองรับ มีการดำเนินการแบบจัดองค์กร หรือไม่มี โดยจะเป็นการกระทำที่มีความต่อเนื่องหรือเป็นครั้งคราวก็ได้ รวมทั้งจะเป็นผลสำเร็จ หรือไม่ก็ตาม การกระทำนั้นมุ่งประสงค์ที่จะมีอิทธิพลต่อการเลือกนโยบายสาธารณะ การบริหารงานนโยบายสาธารณะ และการเลือกผู้นำทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นระดับชาติหรือระดับท้องถิ่น (ถวิลวดี บุรีกุลและคณะ, 2546: 8)

การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะต้องเป็นเรื่องของกิจกรรมที่ลงมือทำทางการเมือง มิใช่เรื่องเกี่ยวกับทัศนคติหรือเฉพาะแนวความคิดเท่านั้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองใช้กับบุคคลทั่วไป มิใช่ชนกการเมืองหรือผู้นำทางการเมือง เพราะเป็นอาชีพที่ถือว่าเป็นเรื่องของ

การมีบทบาทการเมือง การจะตัดสินใจว่าจะมีส่วนร่วมทางการเมืองหรือมีบทบาททางการเมือง อาจถือว่าเป็นลักษณะของบุคคลนั้นกระทำอยู่ เช่น การเป็นสมาชิกพรรคไม่ได้ ทำงานด้านการเมืองเป็นหลัก แต่มีหน้าที่เพียงการไปสอดแนมหรือหาเสียงให้กับผู้สมัคร บ้างเป็นครั้งคราวเท่านั้น จึงเรียกได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Samuel Huntington and Joan Nelson, 1982: 1) และจะต้องสะท้อนลักษณะที่สำคัญที่ว่า

1) เป็นเรื่องเกี่ยวกับกิจกรรมของพลเมืองเฉพาะบุคคล รวมถึงผู้ที่เฉื่อยชาต่อ กฎเกณฑ์ แต่เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยอาชีพ รวมทั้งเจ้าหน้าที่รัฐบาล เจ้าหน้าที่พรรคการเมือง และพวกหัวคะแนน

2) เป็นกิจกรรมที่มีจุดมุ่งหมายที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการ เลือกตั้งของ รัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล

3) เป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในการ ปกครองโดยการกระทำกิจกรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ถูกต้องตามกฎหมายของพลเมืองที่มีจุดมุ่งหมาย เพื่อเลือกกำหนดบุคคล ในวงการรัฐบาลหรือกดดันรัฐบาลให้กระทำตามที่กลุ่มนั้นต้องการ

รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองถือว่าเป็นภาพสะท้อนของการมีส่วนร่วมทางการเมือง ภาคประชาชนอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งตามแนวคิดของ บาร์เบอร์ เจ เดวิด (Barber J. David, 1972: 3) ได้แบ่งรูปแบบการมีส่วนร่วม ทางการเมือง ไว้ 2 ประการ ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมโดยตรง เป็นลักษณะที่ประชาชนเป็นผู้ดำเนินการปกครองตนเอง โดยตรง เช่น การบริหารงาน การกำหนดนโยบาย และการตัดสินใจในการดำเนินงานด้วยตนเอง

2) การมีส่วนร่วมโดยทางอ้อม เป็นลักษณะที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมเท่านั้น แต่ มิได้เป็นผู้ดำเนินการปกครองด้วยตนเองโดยตรง เป็นการเลือกตัวแทนเข้าไปทำหน้าที่ด้วยวิธีการ เลือกตั้งโดยประชาชนอย่างเสรี ซึ่งกลไกนี้ต้องการให้ประชาชนเข้ามาควบคุมการบริหารงานฝ่าย ปกครองให้เป็นไปตามความต้องการ

นอกจากนั้น ยังสามารถจำแนกรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามระบอบ ประชาธิปไตยออกได้เป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ (จินทนา สุทธิจารี, 2544: 412-414)

1) การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบเป็นทางการ มีลักษณะที่กฎหมายรองรับให้ กระทำได้ หรือ ต้องกระทำ ได้แก่ การเลือกตั้ง การใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง การจัดตั้งและเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมือง หรือการมีส่วนร่วมโดยการรวมตัวเป็นกลุ่มผลประโยชน์ เป็นต้น การมีส่วนร่วมลักษณะนี้มีกฎหมายบังคับไว้อย่างชัดเจน

2) การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบไม่เป็นทางการ มีลักษณะที่ไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมและมีกฎหมายกำหนดข้อห้ามไว้อย่างชัดเจน ไม่มีกฎหมายรองรับว่าให้กระทำได้ ได้แก่ การเดินขบวนหรือชุมนุมประท้วง การก่อความไม่สงบทางการเมือง การเรียกร้องทางการเมืองที่ไม่ได้ทำตามกฎหมายบัญญัติในลักษณะต่างๆ

ลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนมี 2 ลักษณะ ได้แก่ (สมบัติ อารังธัญญวงศ์, 2549: 583-595)

1) การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยทั่วไป โดยความหมายที่เป็นรูปธรรม มักมีลักษณะของการแสดงออกซึ่งการกระทำทางการเมือง โดยมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่สำคัญ ได้แก่ 1) การกำหนดตัวผู้ปกครอง 2) การผลักดันการตัดสินใจของรัฐบาล 3) การวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล 4) การชุมนุมเคลื่อนไหวทางการเมือง

2) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในกระบวนการเลือกตั้ง การพิจารณาลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นสามารถพิจารณาได้จากพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เลสเตอร์ ดับเบิลยู มิลบราท ได้แก่ การแสดงความสนใจต่อกิจกรรมทางการเมือง การใช้สิทธิเลือกตั้ง การริเริ่มประเด็นพูดคุยทางการเมือง การชักจูงให้ผู้อื่นเลือกตั้งผู้ที่ตนสนับสนุน การติดกระดุมหรือติดสติ๊กเกอร์ (ที่เป็นสัญลักษณ์ทางการเมือง) การติดต่อกับนักการเมืองหรือผู้นำทางการเมือง การบริจาคเงิน การร่วมประชุมหรือชุมนุมทางการเมือง การร่วมรณรงค์ทางการเมือง การเป็นสมาชิกสำคัญของพรรคการเมือง การร่วมประชุมแกนนำของพรรค การร่วมระดมทุน การเสนอตัวเป็นคู่แข่งทางการเมือง การดำรงตำแหน่งทางการเมือง

สำหรับบทบาทของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในการสนับสนุนและประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้านต่างๆ มีดังนี้

1. การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น เช่น เป็นผู้ให้ข่าวสารและนำเสนอความต้องการของราษฎรในแต่ละท้องที่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำไปจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น นำเสนอแนวทางพัฒนาตำบลให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของประชาชนในตำบล หมู่บ้าน หากได้รับเลือกเป็นผู้แทนประชาคมท้องถิ่นตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2548 เป็นต้น

2. การรักษาความสงบเรียบร้อยในเขตพื้นที่ เช่น เป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญาเป็นพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มีอำนาจหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยตามที่ระบุไว้ในกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ เป็นต้น

3. บทบาทในฐานะตัวแทนภาครัฐในราชการบริหารส่วนภูมิภาค เช่น ประสานงาน และตรวจสอบการปฏิบัติงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้เป็นไปตามกฎหมายและเจตนารมณ์ของราษฎรในท้องที่และท้องถื่นนั้น ๆ ส่งเสริม ประชาชนในพื้นที่เกิดการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง เป็นต้น

4. บทบาทในฐานะประชาชน เช่น ของรับรู้ข้อมูลข่าวสารในการปฏิบัติงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

2. หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่นของกำนันผู้ใหญ่บ้าน

จากการศึกษาพบว่า หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่นของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ได้แก่ หลักอปริหานิยธรรม คือ ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม, ธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 238) ธรรมที่ประพฤติปฏิบัติแล้วจะไม่ทำให้องค์กรและสังคมนั้นๆ เสื่อมทรามลง คือ มีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว (อุตร จันทวัน, 2547: 37) ได้แก่

1. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์
2. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ ข้อนี้แปลอีกอย่างหนึ่งว่า พร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกันบ้านเมืองพร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลาย
3. ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม) ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (ตามหลักการเดิม) ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม (หลักการ) ตามที่วางไว้เดิม
4. ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชีเคารพนับถือท่านเหล่านั้นเห็นถ้อยคำของท่าน ว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง
5. บรรดากุลสตรีกุลมารีทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรือฉุดคร่าขึ้นใจ
6. เคารพสักการบูชาเจดีย์ (ปูชนียสถานและปูชนียวัตถุตลอดถึงอนุสาวรีย์ต่างๆ) ของวัชชี (หรือประจำชาติ ประจำชุมชน) ทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป
7. จัดให้ความอารักขา คุ่มครอง ป้องกัน อันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย (ในที่นี้ กินความกว้าง หมายถึงบรรพชิตผู้ดำรงธรรมเป็นหลักใจของประชาชนทั่วไป) ตั้งใจว่าขอพระอรหันต์ ทั้งหลายที่ยังมิได้มา พึงมาสู่แคว้นแคว้นที่มาแล้วพึงอยู่ในแคว้นแคว้นโดยผาสุก (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 211-212)

3. การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่นของ กำนันผู้ใหญ่บ้าน

จากการศึกษาพบว่า กำนันผู้ใหญ่บ้านสามารถประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่นได้ ดังนี้

1. หลักการประชุมแบบสมำเสมอ ได้แก่ การประชุมกันอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เนื่องจากการประชุมเป็นหัวใจของการพัฒนาและการสร้างความสามัคคี สร้างความเข้าใจกันดีระหว่างกำนัน/ผู้ใหญ่บ้านต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่น อันจะนำไปสู่ความร่วมมือในการดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ ส่งผลให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. หลักความพร้อมเพรียงของการจัดกิจกรรม ได้แก่ ความพร้อมเพรียงในการดำเนินงานในกิจกรรมต่างๆ ไม่ทอดทิ้งให้เป็นภาระของใครคนใดคนหนึ่ง ความพร้อมเพรียงเป็นการแสดงออกถึงความสามัคคีและเป็นการป้องกันความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้น เป็นการเสียสละต่อส่วนรวม เป็นเหตุให้ทุกคนให้ความสำคัญต่อกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนและทำให้เกิดความพร้อมใจพร้อมเพียง

3. หลักการออกกฎระเบียบและกฎหมาย ได้แก่ การออกกฎระเบียบ กติกา ข้อบังคับ ที่เหมาะสม ถูกต้อง ไม่เอื้อประโยชน์แก่พวกพ้องตนเอง เพราะการทำงานในระบบราชการมีกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับมาเกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก การเคารพกฎหมายจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เป็นการสร้างแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้องกัน

4. หลักการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ได้แก่ การรับฟังข้อเสนอแนะ ความคิดเห็น ข้อท้วงติง จากบรรดาผู้มีอายุ ภูมิปัญญา ปราชัญชาชาวบ้าน และประชาชนทั่วไปทุกกลุ่มอาชีพ ทุกกลุ่มอายุ อันเป็นหลักการพื้นฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และเป็นแนวนโยบายหลักของการกระจายอำนาจสู่การปกครองท้องถิ่น

5. หลักการมีส่วนร่วมของสตรี ได้แก่ การเปิดโอกาสให้สตรีเข้ามามีบทบาทในการบริหารงานและการดำเนินงาน เป็นการให้เกียรติสตรี เคารพความเห็นของสตรี เพราะสตรีในยุคปัจจุบันมีความสามารถที่ไม่แตกต่างไปจากผู้ชาย ค่านิยมเรื่องความเท่าเทียมกันระหว่างชาย-หญิง ได้รับการยอมรับที่เป็นสากล

6. หลักการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การทำนุบำรุงรักษาศิลปะวัฒนธรรม เพราะประเพณีวัฒนธรรมมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาชุมชน เนื่องจากชุมชนมีความแตกต่าง ศิลปะวัฒนธรรมเป็นการแสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชน การยึดโยงกันระหว่างการรักษา (อนุรักษ์) และการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องของการพัฒนาชุมชน

7. หลักการมีส่วนร่วมของผู้นำทางศาสนา ได้แก่ การประสานพลัง “บวร” ได้แก่ บ้าน วัด และโรงเรียน เพราะเป็นการให้ประสานความร่วมมือกันระหว่างผู้นำชุมชน ผู้นำ

ศาสนาและผู้บริหารท้องถิ่น การทำงานที่ได้รับความเห็นชอบหรือผู้นำทางศาสนาเห็นด้วย ไม่ขัดแย้งกัน งานนั้นจะได้รับความร่วมมือจากชุมชนเป็นอย่างดี

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า กำนันผู้ใหญ่บ้านได้ประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมในการมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่น โดยนำไปใช้ในการปฏิบัติงานทั้งในระดับหมู่บ้านและในการประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น การประชุมประจำเดือน การแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานภายในหมู่บ้าน การเปิดประชาคมในหมู่บ้าน การจัดกิจกรรมในวันสำคัญตามประเพณีของหมู่บ้าน เป็นต้น ซึ่งในการจัดกิจกรรมเหล่านั้นล้วนต้องอาศัยหลักสาราณียธรรมทั้งสิ้น

อภิปรายผล

การมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่นของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน พบว่า การมีส่วนร่วมปรากฏในรูปแบบการดำเนินการ วางแผน ร่วมกิจกรรมในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในการดำเนินการวางแผน ร่วมกิจกรรมในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในการประชุมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือการประชุมอื่นที่ท้องถิ่นจัดขึ้น การพิจารณาข้อร้องเรียนของประชาชนในการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะเห็นได้ว่า กำนันและผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ที่มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนร่วมกับท้องถิ่น สอดคล้องกับ **วัชรพงษ์ หนูชัย** (2558 : 85-95) ได้ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่เทศบาลเมืองต้นเปากับประธานชุมชนในพื้นที่เทศบาลเมืองแม่โจ้ ที่ระบุว่า โดยสรุปแล้วบทบาทของผู้ใหญ่บ้านเน้นใช้อำนาจในการปกครอง ดูแลช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่ การเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมาย และใช้อำนาจดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้านเป็นหลัก ต่างจากประธานชุมชนที่เน้นด้านการพัฒนาชุมชน ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของนายกเทศมนตรีในการรับเรื่องราวต่างๆ หรือความต้องการในด้านของการพัฒนาสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ตลอดจนการสร้างสวัสดิการทางสังคมให้กับชุมชน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **บุญเชิด มารศรี** (2553 : ก) ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทกำนันผู้ใหญ่บ้านที่มีต่อการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ศึกษากรณีอำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้านมีบทบาทในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยการพูดประชาสัมพันธ์ทางเสียงตามสายหมู่บ้านทุกวัน การเรียกประชุมประชาคมและเสวนาร่วมแสดงความคิดเห็นในหมู่บ้านทุกเดือนและการเคาะประตูบ้านเพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนใน

การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การเข้าร่วมกิจกรรมฟังการหาเสียง การไปร่วมเรียกร้องผลประโยชน์สาธารณะ การดำเนินกิจการงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการและงบประมาณของหมู่บ้าน

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่น พบว่า กำนันและผู้ใหญ่บ้านได้นำหลักอปริหานิยธรรม 7 ประการ ได้แก่ หลักการประชุมแบบสม่ำเสมอ หลักความพร้อมเพรียงของการจัดกิจกรรม หลักการออกกฎระเบียบและกฎหมาย หลักการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน หลักการมีส่วนร่วมของสตรี หลักการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และหลักการมีส่วนร่วมของผู้นำทางศาสนา สอดคล้องกับ **พระสมหมาย อตถลัทธิโธ และคณะ** (2559: 101-113) ได้ศึกษารูปแบบการนำหลักอปริหานิยธรรมไปใช้ในการบริหารของผู้บริหารสังกัดองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดร้อยเอ็ด ว่าหลักอปริหานิยธรรมไปใช้ในการบริหารองค์การองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มี 6 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบของความสามัคคีการจัดประชุมและเลิกประชุม 2) รูปแบบของการเคารพต่อขบวนการนิยมประเพณีเดิมของท้องถิ่น 3) รูปแบบของการเคารพผู้อาวุโสและปราชญ์ท้องถิ่นให้เกียรติยกย่องเชิดชูและเคารพ 4) รูปแบบของการส่งเสริมสถานะและบทบาทของสตรี 5) รูปแบบของการถือแบบอย่างและยกย่องคนดีในการทำงาน และ 6) รูปแบบของการปกป้องคุ้มครองผู้อยู่อาศัยแขกและคนที่เข้ามาในท้องถิ่น และสอดคล้องกับ **ประยงค์ พรหมมา** (2557 : ก) ได้ศึกษา การบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมขององค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ว่า ควรมีการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในด้านการนำอปริหานิยธรรม 7 มาใช้กับการทำงานให้มากยิ่งขึ้น ให้มีการทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ไม่แสวงหาผลประโยชน์จากตำแหน่งหน้าที่การงาน และควรสร้างบรรยากาศพัฒนาสภาพแวดล้อมในการทำงานให้เอื้อต่อการทำงานตลอดจนการพัฒนาการจัดกิจกรรมขององค์การให้มีความทันสมัยและให้น่าสนใจยิ่งขึ้น

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “หลักพุทธธรรมในการมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่นของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน” ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย คือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่นของกำนันและผู้ใหญ่บ้านที่ผู้วิจัยสังเคราะห์ได้จากงานวิจัย สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่นนั้นกำนันและผู้ใหญ่บ้านต้องมีความสามารถในการประสานสามัคคีให้ครบทั้งบ้าน วัด และราชการ หรือเรียกย่อว่า “บวร” ดังภูมิภาพต่อไปนี้

จากแผนภูมิอธิบายได้ว่า

บ. บ้าน หมายถึง การรับฟังเสียงจากประชาชนอย่างแท้จริง ทำหน้าที่เป็นผู้แทน
ของประชาชนในการสะท้อนปัญหาของหมู่บ้านเพื่อนำเสนอผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ไข
ปัญหา

ว. วัด หมายถึง การประสานงานกับผู้นำทางศาสนาและการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน

ร. ราชการ หมายถึง การประสานงานกับหน่วยงานราชการทั้งในระดับท้องถิ่น คือ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานราชการทุกฝ่าย

การมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่นเป็นเรื่องที่กำนันและผู้ใหญ่บ้านไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้น จึงต้องใช้เทคนิคในการประสานงานที่ดึงทุกหน่วยงาน องค์กรเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานจึงจะทำให้การปฏิบัติงานของกำนันและผู้ใหญ่บ้านประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ

สรุป

กำนันและผู้ใหญ่บ้านควรบูรณาการการทำงานกับหน่วยงานองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้การแก้ไขปัญหาได้ตรงตามความต้องการของชาวบ้านอย่างแท้จริง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรทำงานเพื่อประชาชนให้เต็มที่ตามที่หาเสียงไว้ โดยประสานงานกับผู้นำชุมชนอย่างแท้จริงและขอให้ช่วยบริหารงานอย่างจริงจัง นอกจากนั้นต้องยกเลิผู้นำท้องถิ่นแบบทุนนิยม การมีส่วนร่วมในองค์การปกครองท้องถิ่นหรือเทศบาล ควรมีการปรับปรุงและพิจารณารูปแบบใหม่ เช่น การเข้าร่วมโครงการวางแผนพัฒนาหมู่บ้านหรือ

แผนประจำปี โดยให้กำนันและผู้ใหญ่บ้านเสนอเขียนแผนปฏิบัติการประจำปีและนำไปใช้ในการทำงานจริงๆ เพราะโครงการต่างๆ เหล่านั้นกำนันและผู้ใหญ่บ้านได้สะท้อนปัญหาและความต้องการของประชาชนมาแล้ว การนำแผนงานของกำนันและผู้ใหญ่บ้านไปดำเนินการจะเป็นการแก้ไขปัญหาได้ตรงจุดและประชาชนได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1) ด้านการจัดการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น กำนันและผู้ใหญ่บ้านมีบทบาทในการจัดการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น จึงควรวางตัวเป็นกลางทางการเมืองอย่างแท้จริง ไม่ทำตัวเป็นหัวคะแนนหรือมีส่วนได้ส่วนเสียในการเลือกตั้งทุกระดับ พร้อมทั้งควบคุมและดูแลการเลือกตั้งให้เป็นไปด้วยความบริสุทธิ์และยุติธรรม ประการสำคัญคือ กำนันและผู้ใหญ่บ้านไม่ควรเข้าไปเป็นหัวคะแนนหรือเลือกข้างในการเลือกตั้ง เนื่องจากกำนันและผู้ใหญ่บ้านต้องทำงานร่วมกันกับนักการเมืองทุกระดับ หากกำนันและผู้ใหญ่บ้านเลือกข้างเลือกฝ่ายแล้วฝ่ายตรงกันข้ามได้รับการเลือกตั้งจะทำให้การประสานงานและการทำงานกำนันและผู้ใหญ่บ้านมีปัญหา เพราะอยู่คนละฝั่งกับฝ่ายการเมือง

1.2) ด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารงานองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ภาครัฐควรออกกฎหมายเกี่ยวกับความร่วมมือกันระหว่างกำนัน/ผู้ใหญ่บ้านและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีความชัดเจน เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาการทำงานในพื้นที่และให้ทิศทางการพัฒนาชุมชนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เช่น การกำหนดให้กำนันและผู้ใหญ่บ้านสามารถเข้าประชุมและมีสิทธิออกเสียงในการอนุมัติแผนปฏิบัติการประจำปีของท้องถิ่นได้ด้วย นอกจากนี้ กำนันและผู้ใหญ่บ้านควรสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อผู้บริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อให้สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.3) ด้านการแก้ไขปัญหาขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อไม่ให้เกิดความทับซ้อนในการทำงานควรยกเลิกกำนันและผู้ใหญ่บ้าน โดยให้กำนันและผู้ใหญ่บ้านที่ดำรงตำแหน่งอยู่ในปัจจุบันปฏิบัติหน้าที่จนหมดวาระ หรือ กำหนดให้กำนันและผู้ใหญ่บ้านเป็นสมาชิกองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นโดยตำแหน่ง เพื่อให้เป็นตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านในการบริหารงานท้องถิ่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรนำเอาแผนพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชนจากทุกหมู่บ้านไปพิจารณาและจัดสรรงบประมาณในการดำเนินให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ กำนันและผู้ใหญ่บ้านควรทำหน้าที่ตรวจสอบการดำเนินงานของท้องถิ่นอย่างเข้มแข็งและตรงไปตรงมาเพื่อรักษาผลประโยชน์ของชุมชนให้ได้มากที่สุด นอกจากนี้กำนันและผู้ใหญ่บ้านควรสร้างชุมชนให้เข้มแข็งในทุกๆ มิติ ทั้งด้านปกครอง การศาสนา เยาวชน สตรี แม่บ้าน เพื่อให้เกิดความร่วมมือและการทำงานอย่างจริงจัง

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

2.1) ด้านการจัดการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น ส่งเสริมให้กำนันและผู้ใหญ่บ้านวางตัวเป็นกลางทางการเมืองและทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นอย่างบริสุทธิ์และยุติธรรม โดยกำหนดมาตรการการสำหรับกำนันและผู้ใหญ่บ้านที่ทำผิดหน้าที่ในการดูแลการเลือกตั้งในระดับที่รุนแรง เพื่อให้กำนันและผู้ใหญ่บ้านวางตัวเป็นกลางทางการเมืองอย่างแท้จริง

2.2) ด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารงานองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรกำหนดแผนปฏิบัติการประจำปีที่สุดคล้องกับนโยบายที่หาเสียงไว้ ทั้งนี้ แผนปฏิบัติการประจำปีจะต้องผ่านความเห็นชอบของกำนันและผู้ใหญ่บ้านด้วย หรือต้องมีแผน (โครงการ) ที่กำนัน/ผู้ใหญ่บ้านเสนออย่างน้อยร้อยละ 80 เพื่อให้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นได้ดำเนินโครงการที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

2.3) ด้านการแก้ไขปัญหาขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรตั้งกำนันและผู้ใหญ่บ้านหรือตัวแทนของกำนันและผู้ใหญ่บ้านเป็นคณะกรรมการตรวจสอบการทำงานขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นประจำปีงบประมาณ เพื่อเป็นการกำกับดูแลและตรวจสอบการดำเนินงานขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นโดยให้มีผู้เชี่ยวชาญเป็นกรรมการร่วมด้วย

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

3.1) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของอดีตกำนันและผู้ใหญ่บ้านที่มีต่อการพัฒนาชุมชนและการมีส่วนร่วมทางการเมือง

3.2) ควรมีการศึกษาวิจัยบทบาทและศักยภาพของกำนันผู้ใหญ่บ้านในฐานะเป็นตัวแทนของภาครัฐทุกกระทรวง

บรรณานุกรม

- ฉลวย พ่วงพลับ. (2548). “บทบาทของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน: ศึกษากรณีอำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา”. **ปัญหาพิเศษปริญาญรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ**. วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ : มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ถวิลวดี บุรีกุลและคณะ. (2546). “โครงการการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนและความคิดเห็นต่อการทำงานของรัฐบาลและองค์กรอิสระ”. ชุดโครงการวิจัยเรื่อง การติดตามและประเมินผลบังคับใช้รัฐธรรมนูญ. **รายงานการวิจัย**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

- ไททัศน์ มาลา. (2559). “การคงอยู่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในบริบทของการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น : กรณีศึกษาจังหวัดปทุมธานีและจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยและพัฒนา : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.
- บงกชมาศ เอกเอี่ยม. (2557). “กำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน: การวิเคราะห์บทบาทและภาวะความเป็นผู้นำกับความคาดหวังของประชาชนที่มีต่อผู้นำชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่”. **รายงานการวิจัย**. วิทยาลัยบริหารศาสตร์ : มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- บุญเชิด มารศรี. (2553). “บทบาทกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่มีต่อการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ศึกษากรณีอำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร”. **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ประยงค์ พรหมมา. (2557). “การบริหารงานตามหลักอุปถัมภ์ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์จำกัด.
- พระสมหมาย อตถสิทธิและคณะ. (2559). “รูปแบบการนำหลักอุปถัมภ์ไปใช้ในการบริหารของผู้บริหารสังกัดองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดร้อยเอ็ด”. **วารสารธรรมทรรศน์**. 16 (1) : 101-113.
- วัชรพงษ์ หนูชัย. (2558). “การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่เทศบาลเมืองต้นเปา กับประธานชุมชนในพื้นที่เทศบาลเมืองแม่โจ้”. **วารสารสหวิทยาการวิจัย**. 4 (3) : 85-95.
- อุดร จันทวัน. (2547). “พระพุทธศาสนากับการปกป้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชน”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Barber J. David. (1972). **Citizen Politics**. Chicago: Markham.
- Samuel Huntington and Joan Nelson. (1982). **Participation and Political Study**. Cambridge: Cambridge University Press.